

SZOCIOLINGVISZTIKAI MIKROKUTATÁS A JÁNOSHÁZI BATTHYÁNY LAJOS ÁLTALÁNOS ISKOLÁBAN

„Én beszélek cigányul, csak nem tudom melyiket!”

1. Bevezető

Ezen szakdolgozat témája a szociolingvisztika néhány alapvető fogalmakörét járja körül egy általam bemutatott mikro szociolingvisztikai kutatás konkrét példáján keresztül. III. éves romológia – magyar szakos hallgatóként igyekeztem olyan témakört választani, amely mindkét szakterület tárgykörébe enged betekintést nyerni, és lehetőséget ad a már meglévő szakmai ismeretek elmélyítésére, szakmai alkalmazására. A szociolingvisztika mint tudományterület rendkívül gazdag szakirodalmat tudhat magáénak. E tudományág azért foglalkozik a nyelv és a társadalom kapcsolatával, hogy jobban megérthessük a nyelv szerkezetét és azt, hogyan funkcionálnak a nyelvek a kommunikációban, a mindennapi élethelyzetekben. Dolgozatomat alapvetően Bartha Csilla szakmai definícióira és szakmai tapasztalataira alapozva írtam meg. Az ő gondolatai mintegy vezérfonalként segítettek a téma körüljárásában, kifejtésében.

A téma előzményei

A nyelv tudományos vizsgálata, a nyelvhasználat és azok a nyelvi normák, amelyekhez az emberek tartják magukat, sok problémát vetnek fel.

Ma Magyarországon a legtöbb kisebbségi közösség a nyelvcsere folyamatát éli át, melynek következményeként az adott kisebbségi csoport egynyelvűvé válik. A nyelvi asszimiláció következtében az anyanyelv használata elkopik, csak szűkebb családi körben tud érvényre jutni. Az

esetek többségében azonban teljesen elfelejtődik az anyanyelv és helyét az adott ország domináns nyelve veszi át. A kétnyelvűség, azaz két nyelv rendszeres használata csak akkor őrizhető meg huzamosabb ideig, ha az egyes nyelveknek egy egyén és/vagy egy közösség számára jól körülhatárolható funkcióik vannak. A kétnyelvűség természetes velejárója a szimbolikus és funkcionális szerepek elkülönülése. Hiszen míg az iskolához, a munkához, a bürokrácia világához az egyik, addig a családhoz, a valláshoz, a hétköznapi élethez a másik nyelv kötődhet. A kétnyelvű közösségek esetében tehát általánosan elmondható, hogy a nyelvek különböző mértékű használata az adott nyelvi szituációtól függ. Az a nyelv, amely az elsődleges szocializációs színtér területére, nyelvhasználati körére szorul vissza, néhány generáción belül el szokott tűnni. Ilyenkor a beszélők az addig megszokott nyelv használatáról egy másik nyelv használatára térnek át: nyelvcsere zajlik le. A nyelvcsere folyamata nem a modern kor szüleménye, hiszen nyelvek kihalására, eltűnésére a történelem során számos alkalommal sor került. A nyelvcsere folyamata a nyelvi repertoár újrendezéséhez vezet. Vannak kutatók, akik a nyelvcsere és nyelvvésztes fogalmát teljes egészében szinonimaként értelmezik, mások pedig teljesen elkülönítik e két meghatározást egymástól. Azon szakemberek, akik e két fogalmat egymástól teljesen független definícióként értelmezik, arra alapozzák következtetésüket, hogy míg a nyelvcsere folyamata, és értelmezési tartománya egy teljes nyelvközösség nyelvhasználatára terjed ki, addig a nyelvvésztes folyamata az egyes beszélő nyelvi szituációit helyezi előtérbe. A két nyelvi folyamat igaz, hogy nem ugyanazt a beszélői köze-

* Gergye Veronika romológia–magyar szakos hallgató diplomamunkája, 2009., Pécs. Konzulens: Pálmáiné dr. Orsós Anna egyetemi adjunktus.

get fed le, (közösség/ egyéni nyelvhasználat) de ugyanakkor az is elmondható, hogy a nyelvcsere helyzetek jó részének következménye az egyéni nyelvvesztés. (Bartha 1999:123,125)

A nyelvcsere folyamatának különböző fázisait különíthetjük el egymástól:

Hirtelen nyelvhalál: a beszélők hirtelen halálának (járványok, háború) következtében tűnik el az adott nyelv.

Radikális nyelvhalál: politikai elnyomás hatására a beszélők önvédelemből „túlélési stratégia-ként” feladják nyelvük használatát.

Fokozatos nyelvcsere: egy nyelv visszaszorulásának ez a leggyakrabban előforduló módja.

A kisebbségi nyelv használata fokozatosan a többségi nyelv kizárólagos használatához vezet.

Felülről lefelé tartó nyelvcsere: e folyamat során a nyelv először az informális helyzetekből szorul ki, azonban a formális, rituális (vallási szertartás) kontextusban hosszabb ideig továbbra is megmarad. (Bartha 1999:127-128)

Európai kitekintés

Számos szociolingvisztikai kutatás bizonyítja, hogy cigány kisebbséghez tartozónak lenni – a világ bármely részén – sajátos helyzetet takar. Sok kutató megfogalmazta már, hogy az elmúlt néhány évtizedben a cigány anyanyelvviség Európában, de a Földön is egyre inkább háttérbe szorult, a cigány anyanyelvükön beszélők száma csökkent. A cigány származás, a törzsi és nemzeti rendszer számantartásának jelentősége egyre kisebb lett.

A cigányok jó része egyre inkább a többségi társadalomhoz tartozónak vallja magát, és rendszerint átveszi a befogadó állam nyelvét.

A Magyarországon élő cigányok becsült száma 400-600 ezer fő, míg hivatalosan (KSH 2001) 190 ezer. A magyarországi cigányok három nagy nyelvi csoporthoz tartoznak:

– a magyarul beszélő romungrókhhoz (akik magukat magyar cigánynak, zenész vagy muzsikusi cigánynak mondják)

– a magyarul és romani nyelven egyaránt beszélő oláh cigányokhoz

– a magyarul és az archaikus román nyelven beszélő beás cigányokhoz.

A cigány nyelvek

Patrick Williams több tanulmányában is kifejti, hogy a cigány nyelv a cigány azonosságtudat egyik legfontosabb, legkönnyebben megragadható eleme, hiszen a cigány embert egyértelműen elkülöníti a gádzsóktól, akik általában nem értik, emel-

lett a cigány nyelv pontosan kijelöli a cigány ember helyét a cigányságon belül is.

Egyes nyelvészek azt mondják, hogy bármely cigány ember beszédét kielemezve megtudhatjuk, milyen útvonalat járt be, mely területeken tartózkodott huzamosabb ideig a törzse. Európába történő vándorlásuk során a cigányok számos néppel éltek együtt hosszabb-rövidebb ideig, s ezeknek a népeknek a nyelvből szavakat kölcsönöztek.

Ha huzamosabb ideig, esetleg évszázadokig élnek együtt különböző népekkel egy területen, akkor több szót vesznek át környezetük nyelvéből, és ha mégis továbbállnak, akkor ezeket az új szavakat már, mint sajátjukat viszik tovább, a következő nyelvi közegbe. Vannak kutatók, akik ezt az alapszókincset – mely az európai nyelvekhez képest igen kicsi: körülbelül 1000-1500 kifejezés – stabil szókészletének nevezik. Ezt egészíti ki a mindenkori mobil szókészlet, melyet a cigány nyelv abból az európai nyelvből vesz kölcsön, ahol a közösség éppen tartózkodik. A mobil szókészlet nagyon változó, ezért fordul elő, hogy az ugyanazon nyelv különböző nyelvjárásait beszélő cigány emberek nem értik meg egymást. (Szász 2007:28,29)

Romani nyelv

A cigányok egyik csoportja által beszélt nyelv, a romani beszélőinek száma a világon öt és tízmillió közöttire becsülhető, mégis olyan kisebbségi helyzetű nyelv, amely nem sztenderd, hanem regionális nyelvjárás formájában létezik. A modern nyelvészeti szakirodalom többnyire a romani terminust használja akkor, amikor erre, az indoeurópai nyelvcsalád indoárja ágába tartozó, erős balkáni hatást mutató nyelvre vagy annak valamely változatára utal. A kisebbségi helyzet sajátosságai a nyelvelsajátítás körülményeit is befolyásolják: a romani mindmáig szinte kizárólag az elsődleges szocializációs szintér keretein belül tud érvényesülni. (Bartha 2007:21).

Beás nyelv

Az eddigi dialektológiai kutatások alapján a beások egy „átmeneti nyelvjárást” beszélnek. Ez a román nyelvjárás a Körös-vidék délkeleti részén, a Bánát északkeleti határai felső részén és Erdély délnyugati határainak területein beszélt nyelvjárások sajátosságait őrzi. Magyarországon ennek az „átmeneti nyelvjárásnak” – melyet a hazai beások önálló nyelvként tartanak számon – három nyelvjárása (árgyelán, muncsán, ticsán) van. Ezek közül az árgyelán a legelterjedtebb, amely egy nyelvújítás előtti bánáti román dialektus, s a román nemze-

ti nyelvtől csaknem izoláltan őrzi archaikus nyelv-járási jellegét ma is. A beások nyelve az 1980-as évekig csak szóbeli változatban élt, írásbeliségének valódi kezdete az 1990-es évek elejére tehető, és a világon egyedülálló intézmény, a pécsi Gandhi Gimnázium szervezési munkálataihoz kötődik. (Bartha 2007:58,59)

„A társadalmi integráció gyakorló terepén, az oktatási rendszerben a gyermek, a fiatal, nemcsak a családi 'előképzetlenség', a szegénység nyomasztó terheit hurcolja magával. Mindazok a vélt vagy valóságos bűnök nehezítik „iskolatáskáját”, amelyet a cigánysághoz sorolt népcsoport bármely tagja bármikor elkövetett!” (Forray R. Katalin előadása).

A cigányság társadalmi beilleszkedésével foglalkozó kutatásokból tudjuk, hogy a társadalmi integráció egyik fontos feltétele az egészséges cigány identitás megőrzése (cigány nyelvez ismerete, szabad gyakorlása, népismeret). Ugyanis csak egy ép identitású, egészséges etnikai tudattal rendelkező személyiség képes a beilleszkedésre, az érdekérvényesítésre. Jánoszházán ismereteim szerint a cigány nyelveket, hagyományokat többé-kevésbé őrző közösségek élnek, ezért választottam kutatási területnek a nagyközség egyik iskoláját.

1.1. A kutatás tárgyának definiálása

Kutatásomban az adott iskola társadalmi közegében a cigány nyelvet beszélők nyelvi asszimilációját illetve többnyelvűségét vizsgáltam. Kérdőív vizsgálatom kiterjedt a tanár-tanuló beszédkapcsolatok feltárására, az iskolában tanított idegen nyelvek népszerűségére. A pedagógusok számára készített kérdőívben rákérdeztem arra, hogy ismerik-e a magyarországi cigányság oktatásának-nevelésének egyik modell intézményét, kérdés irányult arra is, hogy a gyerekeket tanító pedagógusoknak milyen kapcsolatuk van a tanulókkal családjával, kuttattam azt is, hogy a nyelvi jogokat miként értelmezik.

2. A kutatás előzményeinek vizsgálata

2.1. Vas megyei cigányok, romák

Vas megyébe a XIV. századtól a II. világháborúig érkeztek folyamatosan a cigányok. Az országos helyzettől eltérően viszonylag kis számban és elszórtan telepedtek meg. A vasi romák zöme magát magyar cigánynak vallja, akik zenélésből, vályogvetésből és szegkovácsolásból éltek. Az 1990-es rendszerváltozás nagy vesztesei közé egyértelműen a cigányság tartozik. Alacsony iskolázottságuk miatt szinte teljesen kiszorultak a

hazai és a megyei munkaerőpiacról. Az a sajátos a megyében élő cigányság földrajzi elhelyezkedésében, hogy teljesen szórtan élnek, nincs semmi szabályosság az elhelyezkedésükben. Körülbelül félszáz településen élnek, de nagyobb arányban fordulnak elő az 1990. évi népszámlálás szerint: Bértaváron, Celldömölkön, Csehimindszenten, Csörötneken, Győrváron, Jánoszházán, Körmenden, Nagytilajban, Pankaszon, Rábapatyon, Rönökön, Sárváron, Simaságon, Szakonyfaluban, Vasváron, Vépen, Telekesen, Toronyban. 1990-ben, Vas megyében 1630 ember vallotta magát cigánynak, ez a megye lakónépességének 0,4 %-a. A tényleges számot csak becsülni lehet, de valószínű, hogy a hivatalosan többszöröse. A cigányság nem sorolható semmilyen klasszikus társadalmi osztályhoz, vagy réteghez. Ők egyértelműen a társadalom legszegényebb rétegéhez tartoznak, kivéve a városlakó cigányságot, akik körében a többségi társadalomra jellemző vagyoni rétegződés figyelhető meg. Jövedelmi viszonyaik a legalacsonyabbak, közülük kerülnek ki azok, akiknek nincs rendszeres jövedelme. Megélhetésük jelentős részét a családi pótlék és a különböző szociális segélyek, támogatások adják. 1998-ig csupán három településen működött cigány kisebbségi önkormányzat, ez az 1998-as helyhatósági választásokkor 13-ra bővült. A megyeszékhelyen kívül Bértaváron, Csörötneken, Győrváron, Jánoszházán, Körmenden, Rábapatyon, Rönökön, Sárváron, Szakonyfaluban, Toronyban, Vasváron és Vépen működik cigány kisebbségi önkormányzat. Nagyon gyenge a kulturális és etnikai összetartozás körükben. Egyrészt azért, mert a történelmük nem közös, több hullámban, más-más helyről érkeztek, másrészt a megyében élők alig beszélnek a cigány nyelvet (ilyen értelemben asszimilálódtak), harmadrészt nem élnek együtt nagyobb közösségekben, hanem szétszórtan. Kulturális értelemben nagyon szegényes a kapcsolat egy-egy településen belül a cigányok és más kisebbségek között. A megyében élő, a becslések szerint körülbelül 3%-nyi roma tanuló számára nincs cigány nyelvet oktató iskola. Ismereteim szerint a közelmúltban a Vas Megyei Területi Cigány Kisebbségi Önkormányzat számára Szombathelyen önálló irodát alakítottak ki. A Vas Megyei Közgyűlés évente pályázatot ír ki a „Megyei Kisebbségi És Nemzetközi Célalapból” elnyerhető támogatás igényléséhez. A pályázati kiírások nyilvánosak, a pályázati eredmények szintén megtekinthetők a Vas Megyei Önkormányzat honlapján is. Vas Megyében a cigány telepek felszámolásra kerültek. Az „utolsóként” felszámolt telep törté-

netéről 2006.-ban könyv jelent meg. A kötet címe „Böröce”. Az általam ismert cigány írók, költők közül Vas Megye szülötte a néhai Holdosi József. Az ő személye kutatásom tárgyához akként köthető, hogy a megyeszékhely egyik neves gimnáziumában magyar-történelem szakos tanárként tanított. Első regénye a Kányák 1978-ban jelent meg. A 2006. évben, Vas Megyében megalakult a Pannon Cigányzenekar.

2.2.A vizsgálati terep helyszínének bemutatása:

2.2.1. Területi elhelyezkedés

Jánosháza nagyközség a Nyugat-Dunántúli Régióban, Vas megyében, a megye DK-i határán fekszik. Földrajzi pozíciójának különlegessége, hogy közelében található három megye határpontja. Jánosháza Budapesttől 180 km, a megyeszékhelytől 47 km, Celldömöktől 16 km, Devcsertől pedig 32 km távolságra található. A település közigazgatási területe 23,41 km², lakónépessége közel 3000 fő, népsűrűsége 125 fő/km². Jánosháza lakossága a celldömölki kistérség lakosságának 10 %-a, míg a megye lakosságának 1 %-a. Jánosháza a celldömölki kistérség második legnagyobb települése. Közlekedési földrajzi helyzete kedvező, mert az M8-as főközlekedési útvonal a település mellett halad el, valamint a Tapolca-Boba közötti vasútvonala is érinti. A nagyközségtől nyugatra kb. 1 km távolságban keresztezi Sárvár-Süme közötti szakaszával a 84. számú főút az M8-ast.

2.2.2. Jánosháza lakónépessége

A kiegyezést követő években folyamatosan nőtt a lakónépesség. 1870-ben már 2845; 1900-ban 3451; 1920-ban 3633 fő volt. Ezt a nagyságrendet 1950-ig tartani tudta (3593) majd az ország szocialista iparosításának 20 éve alatt 2849 főre esett vissza, miután ez az ország belsejébe csábította a fiatalokat. Az utolsó harminc év alatt a lakónépesség száma alig változik, ami (az ellátáshiányos túlélt éveit figyelembe véve) pozitívnak értékelhető. A vidékről való elvándorlási folyamat ellenére a lakosság száma évről-évre pótlódik. Ennek megfelelően – miután a nagyvárosok elszívó hatása azóta megszűnt – Jánosházán a lakónépesség számának dinamikusabb növekedése várható. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy a munkalehetőségek szaporodása a napi bejáró ingázók számát növeli. Ezek egy része be is költözne, a letelepedés feltételei azonban jelenleg még korlátozottak. Az elmúlt két évben összességében az elvándorlás 269, míg a bevándorlás 250 fő volt.

2.2.3. Iskolázottság

Az iskolázottsági szint alatta marad a kisvárosokénak, viszonylag magas az általános iskolából kimaradtak aránya. A középiskolát végzettek aránya viszont kedvezőbb, de a felsőfokú végzettségűekből is viszonylag kevesen élnek itt. Az átlagos iskolázottsági szint ennek megfelelően (8.1 osztály) megegyezik a Vas megyei községek átlagával.

Az Óvodába jelenleg 100 gyermek jár. A Zeneiskola tanulólétszáma jelenleg 72 fő, az intézményben 6 pedagógus tanít.(www.adatbazis.hu)

2.2.4. Gazdaság

A több évtizedes váltakozó erőviszonyoktól csorbult helyzetéből kilábalva – a századfordulóra magára talált. A közelmúltban már munkaerőhiány jelentkezett. A törekény kisvállalkozások erőteljesebb támogatásával, továbbá az infrastruktúrális fejlesztések eredményeként nyújtott kedvezőbb termelési és szolgáltatási tevékenységekkel kell a gazdasági tényezők gyarodását elősegíteni. Fentiekből egyértelműen következik, hogy Jánosháza Nagyközség fő feladatai közé a lakásépítési telekbiztosítást követően a második legfontosabb feladat a telephelyek kialakításához szükséges kedvezményes iparterületek kijelölése. Munkanélküliek jövedelempótló támogatására, rendszeres szociális segélyre és egyéb rászorultsági támogatásokra, átmeneti segélyre és gyermekvédelmi támogatásra évente közel 14 millió Ft-ot fordít a nagyközség.

2.2.5. Egészségügy

Két háziorvosi, egy gyermekorvosi és egy fogorvosi hálózatra szervezve biztosítja az egészségügyi alapellátást. A háziorvosi látogatottság évi 22-23 ezer eset, míg a gyermekorvosi 6-7 ezer. Járóbeteg szakellátáson a MÁV-val együtt ugyancsak mintegy 6-7 ezren jelennek meg. Nappali ellátást nyújtó öregek napközis otthona 30 férőhellyel működik, kihasználtsága még nem teljes.

2.3. Előzetes ismereteim a kutatási terepről

Jánosházán Cigány Kisebbségi Önkormányzat alakult a 1994, 1998, 2002, 2006. években. A Vasi Cigány Népfőiskola Jánosháza, tagja a Magyar Népfőiskolai Társaságnak. A Vas Megyei Területi Cigány Kisebbségi Önkormányzat elnöke Jánosházán él.

2.4. Kisebbségi nyelvi oktatás törvényi és jogi háttere

A magyarországi cigány közösségek számára az 1993-ban megjelent a nemzeti és etnikai kisebbs-

segek jogairól szóló LXXVII. törvény elviekben biztosítja a többi nemzeti kisebbséggel azonos státuszt. Ezzel szemben megállapítható, hogy a cigánysággal foglalkozó politikai és társadalomtudományi diskurzusban a nyelvi kérdés (nyelvmegőrzés, a nyelvek fejlesztése, anyanyelvi oktatás, nyelvhasználati jogok, stb.) szerepe máig periférikus. Annak ellenére, hogy a nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságainak védelméről szóló törvény 13. cikke az anyanyelvi oktatással kapcsolatosan deklarálja „a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van az anyanyelvű iskoláskor előtti, általános iskolai és középiskolai intézményekben a nevelésre és oktatásra”. „A romani nyelvújítást és használatot a másodlagos intézményi szocializáció szinterei általában nem támogatják: az oktatási intézményekben ritkán van lehetőség használatára, az iskolai tantervekben a romani nyelv legfeljebb tantárgyként jelenik meg.” (Szalai 2007:20).

„Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága a RecChL 2001/4 sz. alábbi ajánlást tette a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája megvalósításával kapcsolatban: folytasson a romani és beás nyelvek fejlesztésére irányuló politikát azok közéletben történő használatának megkönnyítése érdekében, és feleljen meg az e nyelveket használók igényeinek, különösen az oktatás terén; erősítse meg a kisebbségi nyelvű és kisebbségi nyelvi oktatás intézményi infrastruktúráját, fejlessze tovább a kétnyelvű oktatás lehetőségeit és gondoskodjék elegendő tanár képzéséről; erősítse a kisebbségi nyelveket beszélők lehetőségeit arra, hogy nyelvüket a bíróságok előtt és a közigazgatásban használhassák, és hozza meg ennek érdekében a megfelelő szervezeti és egyéb intézkedéseket, amelyek révén biztosítható a létező jogi mechanizmusok gyakorlati alkalmazása; folytassa az újonnan létrehozott kisebbségi önkormányzati rendszerben rejlő lehetőségek fejlesztését, tekintettel arra, hogy a rendszer jelentős mértékben hozzájárulhat a kisebbségi nyelvek támogatásához és erősítéséhez.”

Kutatásomban azt is szeretném vizsgálni, hogy az adott iskolában mennyire érvényesül a gyakorlatban, illetve az intézmény jövőképeben a charta ajánlása, mennyire ismert a kisebbségi nyelvek oktatásának törvényi, jogszabályi háttere. Az iskolában tanuló diákok körében milyen erős az igény a kisebbségi nyelvek tantervi keretek között történő elsajátítására, a településen milyen mértékű a nyelvi asszimiláció.

3. A kutatás hipotéziseinek megfogalmazása

Ha egy település etnikai közösségében felvetődik a saját anyanyelvi oktatás feltételeinek megteremtése, akkor az adott közösségnek erős identitás tudata van.

A többségi társadalom tagjainak a támogatását is meg kell találni.

A tanárok támogatása segítheti a nyelvmegőrzést.

Ha egy közösségben a cigány nyelv, a többi idegen nyelvhez hasonlóan többlet-tudásnak számít, akkor gyengül a diszkrimináció.

A kutatási tervben megfogalmazott hipotézisek közül a kérdőívek elemzését követően a feltevések többsége beigazolódott.

4. A kutatási módszerek és technikák megválasztása, a vizsgált populáció meghatározása

Az adatgyűjtés módja kérdőíves vizsgálat, a kérdőív kérdései magyar nyelvűek, a kérdőívek kitöltése írásban történt. A kutatási tervben a mintavételhez 25 kérdőívet szerkesztettem a diákok csoportja részére, és 10 kérdőívet a pedagógusok számára. A két célcsoport részére különböző kérdéstartalmú ívet állítottam össze, figyelembe véve az életkori sajátságokat és az iskolázottsági szintet. A pedagógusok közül elsősorban a humán tárgyakat és az idegen nyelveket oktató pedagógusok közül választottam adatközlőket, figyelembe véve az életkori megoszlást, a régebb óta ott tanítókat, a kevesebb helyi tapasztalattal rendelkezőket. A kérdőív kérdéseit igyekeztem úgy összeállítani, hogy minél jobban tájékozódjak arról, hogy a tanárok, a roma és nem roma diákok milyen ismeretekkel rendelkeznek a cigány nyelvekkel kapcsolatban.

5. A kutatás menetével kapcsolatos információk, érdekeségek

5.1. Kutatási terep

Kutatási terepnek a jánosházi Batthyány Lajos Általános Iskolát választottam. Vas megyében Jánosházán, az elsők között alakult Cigány Kisebbségi Önkormányzat, ebből következően megállapítható, hogy a településen élő etnikai közösség a hagyományos magyar elnevezés szerint cigánynak vallja magát. Következésképpen a kutatást megelőző felvetésem szerint a tanulói létszámban magas a cigány tanulók aránya. Tudomásom van arról, hogy felvetődött a gondolata annak, hogy ebben az iskolában a jövő tanévtől a cigány nyelvek közül a romanit/lovárit szeretnék oktatni. A Vas Megyei Területi CKÖ elnöke ebben a nagyközségben él.

A kutatás módszerei	– Kérdőív * – Résztevői megfigyelés ** – Rövid interjú *** – Fénykép felvételek ****
Adatközlők	
– Életkori megoszlás	13-15. év: 19 fő 40-57. év: 8 fő
– Nemek szerinti megoszlás	Nő: 16 fő Férfi: 11 fő
– Iskolázottság	0 osztály: 0 fő 1-4 osztály: 27 fő 5-7 osztály: 27 fő 8 osztály: 8 fő főiskola: 8 fő
– Mintavétel	19 fő a Batthyány Lajos Általános Iskola tanulói 8 fő a Batthyány Lajos Általános Iskola pedagógusai.
Vizsgálat nyelve	Magyar
Vizsgálat ideje	2007. december 14, 17, 27.

* A kérdések típusai zárt illetve nyitott, valamint vélemény kifejtő válaszlehetőségeket kínáltak az adatközlőknek.

** A kérdőívek kiosztásakor és a kitöltés ideje alatt megfigyeltem a diákok reakcióit, mivel a kérdőíves módszer hátránya, hogy a személyes kapcsolatot nélkülözi. A pedagógusok adatközlésekor nem voltam jelen.

*** Laza, kötetlen beszélgetés keretében az iskola egyik technikai alkalmazottjától megtudtam, hogy előítéletes szemlélet is jelen van az iskolában a cigány tanulókkal szemben.

**** A fényképfelvételek a mellékletben találhatóak. (A kutatás idején felvételeket nem készíthettem, egy későbbi időpontban a köztereken fotóztam).

Személyesen őt nem ismerem, de telefonos kapcsolatfelvétel már történt közöttünk, de nem a kutatás tárgyában. Ő a romani/lovári nyelvet beszéli. A rövid telefonos beszélgetés meggyőzött arról, hogy a cigány kisebbségi oktatási programok bevezetésének lelkes elkötelezettje. Elgondolása törvényes megvalósításához szüksége lesz támogatókra a saját nyelvi közösségéből, a többségi társadalom és a hivatali szervek képviselőinek köréből is.

A kiválasztott iskola vezetésével nehezen tudtam felvenni a kapcsolatot. Amikor a kutatásról szóló megbízólevelemet átadtam, készségesen fogadtak. A kérdőívek kitöltésére választott osztályba egy történelem szakos tanárnő kísért be, aki végig az osztályteremben maradt. A gyerekek érdeklődést mutattak, a kitöltést komolyan vették, ha elakadtak, kérdeztek. Érdekesnek találtam, hogy az iskola vezetői nem invitáltak alaposabb ismerkedésre, csupán a kérdőívek kitöltésének ideje alatt tartózkodtam az intézményben. Egy fiú megszólított, hogy „én beszélek cigányul, csak nem tudom melyiket!” Kértem, hogy mondjon pár szót és ő a következőket mondta: „luludyi, zhukel, baxtalo” erre én azt felel-

tem neki, hogy ezek a lovári/romani nyelv szavai. Kifejezett kérésem ellenére az engem kísérő tanárnő a fotózást nem engedélyezte. Egy későbbi időpontban visszatértem, hogy a közterületeken fotókat készítek, ekkor a folyosói tablóról és az iskolaépület külső részéről is készítettem felvételeket. Az iskola nem önálló intézmény, hanem Általános Iskolai Intézményegység, a Batthyány Lajos Általános Művelődési Központ része. (Önkormányzati fenntartású). A településen két általános iskola működik, (feltételezésem szerint) a Batthyány iskolába jár a cigány tanulók többsége.)

5.2. Szegregált oktatás?

A rendszerváltáskor kevesen gondoltak arra, milyen súlyos következményekkel járhat a szabad iskolaválasztás bevezetése. (Pl. a szegregáció kialakulása). Ha szegény, hátrányos helyzetű családok gyermekei aránytalanul sokan vannak egy iskolában vagy egy osztályban, akkor oktatási, elkülönülésről beszélünk. A cigány tanulók szegregált oktatásának egyik oka, hogy ők ma is jelentős hátránnyal kerülnek be az intézményekbe, mely hát-

rányt gyakran a többségtől elkülönített oktatásuk keretén belül kívánják megszüntetni. A lemaradás legtöbbször a hátrányos szociokulturális háttérrel, a nyelvi kifejezőkészség hiányával magyarázható, mely különbséget a többségi társadalomhoz tartozók nehezen fogadnak el.

Csak felsorolás szintjén a szegregált oktatás káros hatásairól:

- garantálja az iskolai kudarcot,
- konzerválja az esélyegyenlőtlenséget,
- etnikai gettókat hoz létre és működteti azokat
- lehetetlenné teszi a továbbtanulás esélyét és motivációját.

A 90-es évek második felétől kezdődően a fejkvótáért vívott harc toleránsabbá tette a korábban sokkal inkább elzárkózó intézményeket, amelyek egyre több roma tanulót fogadtak be. Ennek köszönhetően olyan iskolák normál osztályiban is jelentős számban találhatóak roma gyerekek, amelyek alapvetően a középosztály igényeinek kiszolgálását tekintették az iskola pedagógiai céljának. Rövid időn belül azonban kiderült – elemzésekből –, hogy ezzel az egyébként üdvözlendő, a szegregáció ellenében ható történéssel nem igazán javultak a cigány gyerekek felzárkózási esélyei.” (www.hunra.hu)

Az adatokból diákokról a külső antropológiai jegek alapján megállapítható, hogy cigány gyerekek és magyar gyerekek vegyesen járnak az osztályba. A másik általános iskola a Szent Imre Általános Iskola (egyházi fenntartású), küllemében egy modern épület. A kutatás ideje alatt hallottam tanári véleményeket, amelyek összehasonlító megállapításokat tettek a tanulók teljesítményével, kiállításával kapcsolatban a Szent Imre Iskola tanulóinak javára. Annak ellenére, hogy az iskola alsó tagozatának épülete nemrégiben újult meg, vannak olyan vélekedések, hogy a Szent Imre Általános Iskola szebb, modernebb. Ezek a tanári megjegyzések gyengítik a Batthyány iskola megítélését, befolyásolják a gyerekek iskolai teljesítményét, esetleg az iskolaválasztást. A Batthyány iskola két épületegységből áll. Egyikben az alsósok, a másikban a felsősök oktatása folyik. A két épületrész fizikálisan elválasztott, külön bejáratuk van, magán lakóházak ékelődnek közéjük. Mindkét résznek van udvara. A kérdőívek lekérdezését a felsősök épületrészében végeztem. Az osztálytermek átlagosan felszereltek, rendezettek. A folyosókat ballagási tablók díszítik. Az iskola alsó tagozatának az épület felújítása nemrégiben fejeződött be.

5.3. *A Batthyány iskola épületének infrastruktúrája*
 „Mind műszaki, mind infrastruktúrális szempontból megújult általános iskola kívül-belül korszerűsített épületével, korszerű technikai berendezéseivel várja a tanulni vágyó diákságot. A csaknem hetven éve működő intézményre régóta ráfért már a felújítás, most pedig századunk előírásainak és kihívásainak is megfelelően pompázik régi fényében. A közel három éve tervezett felújítás 2007-ben megvalósult és befejeződött – hangsúlyozta avató beszédében a polgármester. Felújították a tetőszerkezetet, az ereszcsonnát és a homlokzatot, hőszigetelt nyílászárók kerültek a régiók helyébe, valamint bővítették a tornatermet, mely szertárral és új vizesblokkal gazdagodott. Az épület további átalakítása immáron lehetővé teszi a mozgáskorlátozottak akadálymentes közlekedését az iskolában, korszerű lift és a speciális mellékhelyiség megkönnyíti a fogyatékkal élők iskolába járását is. Az iskola az északi és keleti oldalon új kerítést kapott, a tornaterem bejárata előtt térkövezett parkoló várja az intézménybe érkezőket. Emellett a sportpályák is megújultak, és elkészült a terület kerítése is. A korszerűsítés azonban nem csak az épület felújítását, hanem technikai eszközeinek bővítését is jelenti. A megvásárolt 25 új számítógép mind az általános iskolai munka – többek között digitális oktatási segédeszközök és hordozható számítógépek beszerzésével –, mind a középiskolai tanulmányok felkészülését segíti.” (www.janoshaza.hu)

5.4. *Személyes benyomások a kutatási terep tágabb környezetéről terep tapasztalatok*

A településen felkerestem néhányat azok közül a közösségi színterek közül, amelyek információval szolgálhatnak az ott élő cigányság életéről. A jánosházi Cigány Kisebbségi Önkormányzat irodája egy épületben található a Polgármesteri Hivatallal. A hivatal „létét” a magyar közhivatalokhoz, középületekhez hasonlóan címer, a magyar nemzeti lobogó és az Európai Unió zászlaja jelzi. A jánosházi cigányok már nem zárt teleti viszonyok között élnek, hanem a falu nem cigány lakosaival elvegyülve. Több olyan lakóházat láttam, ami a népcsoport napjainkban jellegzetes, szakképzettséget nem igénylő foglalkozását, megélhetési forrását mutatja (használtcikk-kereskedő, színesfémhulladék felvásárló). A község temetőjében cigány nyelvű sírfeliratokat nem, de magyar nyelven írt cigány családnevű feliratokat találtam. A sírfeliratok vezetéknevei között gyakran ismétlődtek a Kolompár családnevek. Ta-

láltam vegyes, cigány–magyar házasságra utaló sírfeliratot is. Ez arra utal, hogy a házassági kapcsolatok stabilitása csökken, ami szintén visszavezethető a nyelvvesztésre is. Kutatói munkám idején véletlenszerűen jutottam el Celldömölkön egy kiállításra, ami közvetve kapcsolódik kutatásom tárgyához.

5.5. A nyelvi hatások a képzőművészeti alkotómunkára

„Kétszáznál több képet küldtek a celldömölki kistérség iskolásai a cigány mesék illusztrálására kiírt pályázat nyomán. A rajzokból, festményekből kiállítás nyílt szerdán a Kemenesaljai Művelődési Központ és Könyvtár aulájában. Vonzó, jó ötlet volt, hogy cigány mesék illusztrálására biztatta a Celldömölki Cigány Kisebbségi Önkormányzat az általános iskolásokat. A megvalósításhoz kellett a kistérségi munkaszervezet figyelme, segítsége, a Kemenesaljai Művelődési Központ által nyújtott kitűnő szakmai háttér. Talán nem tévedünk nagyot, ha azt mondjuk, az iskolavezetők és a rajztanárok hozzáállása döntötte el a pályázat sikerét. A tanárok meglátták a kínálókozó lehetőséget: a gyerekeknek a mesével lehet kinyitni a világot, a mesén keresztül lehet megismerni a roma kultúra elemeit.

Szerdán délután a pályázó gyerekek, pedagógusok, szülők körében összesítették az adatokat: kétszáznál több rajz, festmény, grafika készült el, több mint felét kiállították a művelődési központban. Húsz díjat, különdíjat adtak át. A megyei önkormányzat, a celldömölki önkormányzat, a művelődési központ, az Apáczai kiadó és az OTP helyi képviselete szponzorálta a pályázatot. Az eredményhirdetés közönsége ízelítőt kaphatott a cigány mesevilágból. A Soltis Színház felolvasó műsorral készült az alkalomra, a Szögkirály című, bonyolult, cigány népmesei motívumokban gazdag történetét adták elő a stúdiósok. Aki hallotta a mesét, jobban tudta értékelni a gyerekekrajzok motívumait, színvilágát.” (www.vasnepe.hu)

A Batthyány Lajos Általános Iskola tanulóinak több alkotása is kiállításra került. Miután megtekintettem a kiállítást, telefonon megkerestem a Batthyány iskola diákjainak felkészítő tanárát, aki elmondta, hogy Lakatos Menyhért meséi alapján készültek a gyerekek illusztrációi. A felkészítő tanár beszámolt arról, hogy a gyerekek szabadidejükben készítették az alkotásokat. A felkészülés során sok mesét meghallgattak, a rajzokat az iskolában készítették el, szívesen haza is vitték, de olykor azt nem hozták vissza.

6.A kutatás eredményeinek bemutatása

6.1.A pedagógusok minta adatainak főbb jellemzői

A pedagógusok esetében a tervezett 10 fő adatközlő helyett 8 fő által kitöltött kérdőívet vettem át értékelésre. Az életkori megoszlás 40-57 év. A nemek arányát tekintve pedig 7 nő és 1 férfi. Tanulmányaimból tudom, hogy számos szociolingvisztikai kutatás eredménye bizonyítja, hogy a férfiak és a nők eltérő nyelvi viselkedést mutatnak. Ezért fontos lett volna, hogy a kutatásban hasonló legyen a nemek aránya. A jánosházi Batthyány iskolában a 13 fős tantestületben 1 fő férfi tanár van. Általánosságban elterjedt a pedagógus pálya elnöiesedése. A kutatás eredménye azt mutatja, hogy a pedagógus csoport nem képvisel egységes álláspontot a kisebbségi cigány nyelvhasználatot, illetve a nyelvoktatást illetően. Nem érzik egyformán fontosnak tanítványaik családi háttérének ismeretét. Kutatási szándékom ellenére mindössze egy idegen nyelvet tanító, nyelvvizsgálóval rendelkező tanár töltött ki kérdőívet. A kérdőívet kitöltők közül van, aki 38 éve, van, aki 7 éve tanít az iskolában. Érdekes adat, hogy a két legrégebb óta az iskolában tanító pedagógusnak szükséges szintű a kapcsolata a családokkal, míg a kevesebb éve ott tanítók a „munkakörömön túlmutató kapcsolataim is vannak a családokkal” választ jelölte meg. A válaszadók többsége számára ismert a pécsi Gandhi Gimnázium működése. Egy pedagógus véleménye szerint a magyarországi etnikai kisebbségekhez tartozóknak nincs igénye az iskolai alapoktatásban kisebbségi nyelvhasználathoz. A válaszadók közül többen erre iskolai szakkör keretein belül adnának lehetőséget. Volt, aki a „nem kell, mert nincs rá törvényi kötelezettség” választ jelölte meg, egynegyedük választotta az „igen kell, tantárgyi keretek között” választ. A tanárok többsége hallotta már a tanult idegen nyelveken kívül „más” nyelven beszélni tanulóit. Valamennyien tudják, (többen rá is kérdeznak) hogy ez cigány nyelv. Egy adatközlő arra a feleletválasztós kérdésre, hogy „Az Ön megítélése szerint van-e olyan tanuló, aki beszél a cigány nyelvek valamelyikét? Feleletet nem választott, hanem egy megjegyzést tett: „Nagyon rosszul beszélnek a cigány nyelvet.” Ugyanez az adatközlő arra a kérdésre, hogy „Ön szívesen tenne-e cigány nyelvből államilag elismert nyelvvizsgát?” nem válaszolt. A nyolc kutatási mintából arra a kérdésre, hogy „Ön szívesen tenne-e cigány nyelvből államilag elismert nyelvvizsgát?” (ha igen miért? ha nem miért nem? kifejtős válaszlehetőség volt megadva) ketten nem válaszoltak, egy kate-

gorikus nem válasz volt magyarázat nélkül, másik három válaszadó is a nemet választotta különféle magyarázatokkal és két adatközlő az igen leírását kerülve, válasza kifejtésében sugallta, hogy hajlandó lenne megpróbálkozni a nyelv tanulásával és nyelvvizsgálással. A kutatás alkalmával megkérdeztem az engem kísérő tanárnőt, hogy a diákok szoktak-e cigányul beszélni az iskolában. Válasza igen volt, és azt is elmondta, hogy „a gyerekek egymás között akkor beszélnek így, ha káromkodnak, vagy tanáraikat szidják.” A szociolingvisztika ezt a beszédeseményt intim nyelvhasználatnak nevezi. Véleményem szerint ennek alapvető oka az, hogy a szekunder szintűben a cigány nyelv használatának korlátai vannak. A kutatás mintái szerint, hét adatközlőnek van tudomása arról is, hogy többféle cigány nyelv létezik. Többen válasz nélkül hagyták, illetve rövid indokokkal elutasították azt, hogy cigány nyelvből államilag elismert nyelvvizsgát tegyenek. Az adatközlők nagy többsége találkozott a munkahelyén a Roma Integráció Évtizede alkalmából kiadott híradással, kiadvánnyal. A kérdőív tartalmazott a település ismeretére vonatkozó kérdéseket is, melyekből burkolt módon arról szerettem volna tájékozódni, hogy a pedagógusok folytatnak-e forrásteremtő pályázatíró tevékenységet munkájuk során (a pályázatkiírók többsége kéri ezt az adatot). Az adatközlő pedagógusok elmentésen ítélik meg a település hátrányos kategóriába sorolását. A többség, négy adatközlő válasza alapján Jánosházát nem tartja hátrányos besorolású településnek, egy pedagógus nem válaszolt erre a kérdésre, hárman sorolták a hátrányos kategóriába. Ennek megítélése nem választás kérdése, hanem a 64/2004.(IV.15.) Korm. rendelet alapján „A területfejlesztés szempontjából hátrányosabb helyzetű 47 kistérség között szerepel a celldömölki kistérség egyik településeként Jánosháza”. Az iskolában tanító közép-korosztályú tantestületről a kérdőívek kitöltése alapján megállapítható, hogy leterhelt. Van olyan pedagógus, aki 6-8 tantárgyat tanít. A kutatás megállapítása szerint az iskolában tanító pedagógus közösség gondolkodása a kezdeti idegenkedés után pozitív irányba orientálható, alkalmassá tehető a kisebbségi nyelvű és kisebbségi nyelvi oktatás intézményi infrastruktúrájának kialakításához. Motiváló tényezők lehetnek a kiállításra való szerepléshez hasonló események.

6.2. A diák adatközlők kérdőíveinek értékelése

19 nyolcadik osztályos diáknak adtam ki kérdőívet (ennyi volt a kutatás idején a jelenlévő osztálylétszám). A 19 kérdőívet a kísérő tanárnő és

az én jelenlétemben, rendezett formában, értelemszerűen töltötték ki. A kitöltést követően az íveket feldolgozásra begyűjtöttem. Az életkori megoszlás 13-15 év, nemek szerinti megoszlás 10 fő fiú és 9 fő lány. A diákok által kitöltött kérdőívek arról tanúskodnak, hogy a megkérdezett gyerekek olvasási szokásai nem mutatnak eltérést az országos átlagtól (PISA felmérés). Válaszaik szerint keveset, néha-néha olvasnak. Arra a kérdésre, hogy „milyen idegen nyelv tetszik neked?” a válaszadók közül hárman csak a cigány nyelvet, négyen pedig a cigány és német, vagy angol nyelvet írták be. A válaszok komolyságát megerősíti, hogy azok, akik a cigány nyelvet beírták, azok arra a kérdésre, hogy „a családotban mindenki csak magyarul beszél?” a nem választ írták. Ebből az a következtetés vonható le, hogy primer nyelvhasználatban még él a nyelv. A diák adatközlők közül tizenhatan hallottak már cigány nyelvű mesét vagy éneket, hárman közülük válaszuk szerint hallottak és tudnak is cigány nyelvű mesét vagy éneket. Mindhárman fiúk. Tizenegy diák választaná a cigány nyelv tanulását, ha az iskolában lenne rá lehetősége. Ez a mikrokutatási eredmény azt igazolja, hogy a válaszadók erősen kötődnek nyelviségükhöz, fontosnak tartják újra tanulni saját nyelvüket. Ezeket a válaszokat talán befolyásolta az az aprócska közösségi kezdeményezés, ami a nyelvoktatás iskolai bevezetését szorgalmazza, továbbá erős etnikai öntudatra vall. A következő szósorból: „szoftver, luludyi, szakajtó, kupil, (beás nyelvű szó, jelentése gyerek) stokedli, csetresz, hipermarket” nyolc diák számára csengett ismerősen a luludyi szó, amely romani/lovári nyelven virágot jelent. Ezek közül a válaszadók közül a kérdőívben heten jelölték a cigány nyelvet nekik tetsző idegen nyelvként. „Hallottál már cigányokat a nyelvükön beszélni?” – kérdésre tízen adták azt a választ, hogy „hallottam a rokonaimtól” e válaszadók közül nyolcan a luludyi szót jelölték meg ismerős szóként és közülük heten a cigány nyelvet nekik tetsző idegen nyelvként. A válaszokban a rokonokra való hivatkozás bizonyítja, hogy családi használatban még él a nyelv. A válaszok egymásra vetítése a válaszadók következetes kiállását mutatja. Heten választották, hogy a buszon hallottak cigány nyelven beszélőket, közülük öten falun élnek, Jánosházára az iskolába bejárnak. A másik két adatközlő közül az egyik a televízióban, a másik pedig az osztályteremben hallotta a cigány nyelvet. Tíz tanuló hallott már a cigány himnuszról. A himnusszal kapcsolatos kérdés nem tért ki arra, hogy a beás,

vagy romani /lovári himnuszt ismerik-e. A himnusz, mint az etnikai összetartozás egyik jelképének magas ismertsége arra enged következtetni, hogy vannak olyan közösségi összejövetelek, ahol elhangzik a cigány beás, romani/lovári himnusz is. A feltett kérdés alapján nem ítéltető meg, hogy közösségi igény vagy protokolláris udvariassági események kapcsán (politikai, társadalmi rendezvényen hangzik el) vált ismertté a diákok körében. A kérdőív kitöltése során egy tanuló jelölte meg számára ismert írónak Lakatos Menyhért nevét. Itt szeretnék utalni a fent említett kiállítás és a kutatás közötti közvetett kapcsolódásra. Lehetséges, hogy a kiállításra készülve ismerkedett meg a tanuló Lakatos Menyhért nevével.

7. A kutatás hipotéziseinek igazolása

Ha egy település etnikai közösségében felvetődik a saját anyanyelvi oktatás, akkor az adott közösségnek erős identitás tudata van.

A diák korcsoport kérdőíves kutatása során bebizonyosodott, hogy közösségüknek erősödő identitás tudata van, a kérdőívek válaszaiban egyértelműen vállalják kisebbségi hovatartozásukat, (öszönös vagy tanult) etnikai öntudatuk van. A kérdőív felépítéséből érezték, hogy a kutatás velük foglalkozik, és értük van. A mintavétel során végig együttműködők voltak. A kutatási tervben megfogalmazott hipotézis igazolódott.

A többségi társadalom tagjainak a támogatását is meg kell találni.

Azok a tanulók, akiknek nem tetszik a cigány nyelv, nem szeretnék tanulni, elzárkózásukat, ellenállásukat a nem szó többszöri aláhúzásával is kifejezték.

A tanárok támogatása segítheti a nyelvmegegyeztetést.

Az iskola részéről pozitív lépés volt, hogy engedte a kutatást, és abban adatközlőként a tanárok is bevonhatóak voltak. A pedagógusok válaszaikban nem tartották a nyelvmegegyeztetés segítő feltételének az adott nyelvi közösség kultúrájának széles körű ismeretét.

Ha egy közösségben a cigány nyelv, a többi idegen nyelvhez hasonlóan többlet-tudásnak számít, akkor gyengül a diszkrimináció.

A kérdőívet kitöltők számára az a kérdés, hogy „tudod-e hogy van lehetőség cigány nyelvből államilag elismert nyelvvizsgát tenni” (hatan válaszoltak igennel) üzenet értékkel is bírt. Sokak számára megvilágosodhatott, hogy a cigányság a többi magyarországi nemzetiséghez hasonlóan önálló kulturális arculatú (nyelvű) népcsoport.

8. Megoldási stratégiák

Dolgozatom elkészítése előtt sok adatot, cikket olvastam ebben a témakörben. A tudományosan megalapozott kutatások publikációik megállapításaira, kérdésfelvetéseire pontos választ ad a Nők Lapja 2006. szeptember 6.-án megjelent számában Schäffer Erzsébet riportja. „Péntek délig nyitva van az ég” címmel. A riport alcíme: Varjú Katalin cigány gyerekei, az olvasás és az aranygyűrűk.

A riportban bemutatott tanítónő megtalálta a cigánygyerekekhez a kulcsot. Miről van szó? Arról, hogy a tanítónő az egyenlőtlenségeket nem deficitként, hanem a kultúrák különbözőségeként kezeli. Nem a gyerekeket akarta idomítani egy uralkodónak tekintett értékrendhez, hanem Ő maga vette a fáradságot és ismerkedett tanítványai kultúrájával.

„A probléma abban rejlik, hogy a többségi társadalom saját kultúráját és értékeit közvetíti a tananyag, a tankönyvek és a tanárok által, és nem vagy nem minden esetben veszi figyelembe az etnikum sajátosságait.” (www.hunra.hu)

Varjú Katalin a szlovákiai magyar iskolában magyarul tanította a cigányság gyermekeit, miközben örök kérdés volt: „tanítsam meg őket valamire, vagy tartsam be a tanrendet?”

A szlovákiai tanítónő pontosan, mindenki számára érthető módon üzent. Ez az üzenet a Roma Integráció Évtizede Programnak a közérthetőség nyelvére lefordított, sallang és divat irányzatoktól mentes változata, ami magában hordozza a társadalompolitikai tennivalók üzenetét és a megoldási stratégiákat.

„Annyit gondolkodom... A cigányság száma, határon belül és túl is, nő. Itt most is gyakori a hatnyolc gyerek. Szerintem ki kell nevelődni a saját népükből az intelligenciának, orvosok, tanárok kellene. Nem tanulhatok helyettük, nem oldhatom meg a problémájukat a fejük fölött. Tenniük kell saját magukért. De ez nem megy segítség nélkül. Én tudom, hogyan lehet segíteni. Erről szólt az elmúlt húsz évem. Náluk a család adja a bizottságot, az a minden. Ha nincs a kéreóban egy falat kenyér se, a betegek és az öregek akkor se éheznek. Ha egy öreg megszólal, ott csend lesz... Sokszor érzem, nekünk is van tanulnivalónk tőlük...” (Schäffer 2006.)

„A roma tanulók iskolai eredményességének kulcsa az őket tanító pedagógusok felkészültségében, valamint az általuk használt pedagógiai módszerek kiválasztásának helyességében rejlik. A cigány tanulókat tanító pedagógusok munkáját a legtöbb vizsgált iskolában nem segíti speciális képzettséggel rendelkező tanár vagy asszisztens (fej-

lesztőpedagógus, iskolapszichológus stb.), és a pedagógusok önmagukban nem képesek megbirkózni a cigány tanulók oktatása során felmerülő speciális pedagógiai feladatokkal (pl. szociokulturális hátrányok kompenzálása stb.) valamint sok esetben a nevelési kudarcok oka a pedagógusok nyílt vagy burkolt előítéletessége. A vizsgált iskolák döntő hányadában az óralátogatások alkalmával a tanárok jelentős többsége a frontális ismeretátadó módszert alkalmazta, újszerű pedagógiai eljárásokat csak elvétve lehetett találni. A cigányokat tanító pedagógusok kiegészítő pedagógiai, pszichológiai, nyelvi fejlesztésre vonatkozó, társadalomtörténeti és cigány művészeti ismeretekkel gyarapíthatnák tudásukat”. (Havas – Kemény – Liskó)

A nyelvtanári képzés feltételeinek kidolgozása egyre sürgetőbb feladattá vált.

Pálmáné Orsós Anna A beás nyelv Magyarországon című kutatásának bemutatásában a következő megállapítást tette: „A valódi megoldást

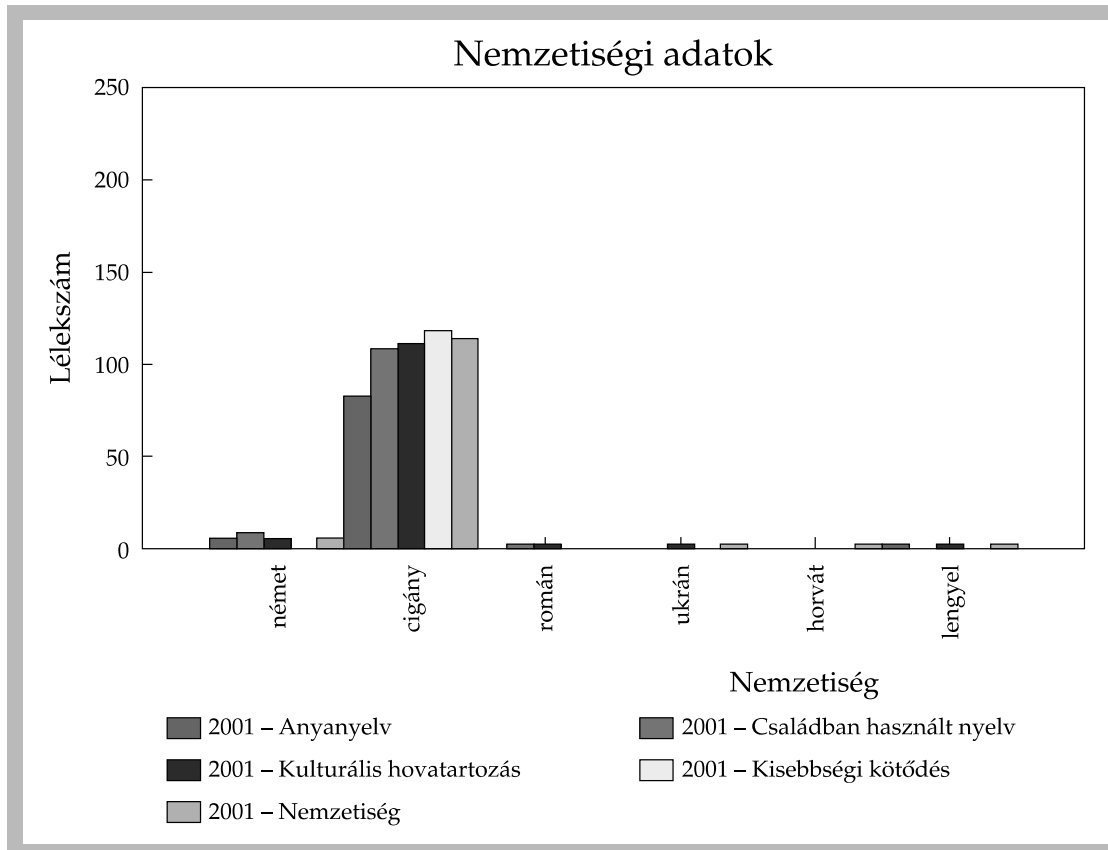
az jelentené, ha mielőbb elvégeznénk azokat az alapkutatásokat, melyeknek köszönhetően tudományosan megerősödhetne az a nyelvészeti és módszertani háttér, amelyre támaszkodva elindulhatna a beás és a romani nyelv nyelvtanári képzése – más nyelvek tanárképzéséhez hasonlóan.” (Bartha 2007:66)

Összegzés

– Jánosháza nyolc évvel ezelőtti nemzetiségi adatai az országos trendeket figyelembe véve, valószínűsíthetően változtak. (A magukat cigány nemzetiségűnek vallók száma és aránya, napjainkban jelentős növekedést mutat.) A fenti adatok alapján is indokolt volt a nagyközség iskoláját választani kutatási terepnek.

– Eddigi tanulmányaim, ismereteim, személyes kutatásom tapasztalatai alapján a nyelvtanári képzést sürgető fentebb idézett gondolatok tartalmával teljes mértékben egyetértek.

Jánosháza lakónépességének nemzetiségi adatai a 2001. évi felmérés alapján:

– A kutatás időtartama alatt személyes kiállással, a kérdőív kérdéseivel igyekeztem azokat a kapcsolódási pontokat keresni, amelyek nem elválasztanak, hanem összekötnek különféle képpen gondolkodó embereket.

– A kutatási adatok összegzése alapján életképesnek tartom azt a kezdeményezést, ami a romani/lovári nyelv tanításának bevezetését célozza meg a jánosházi Batthyány Lajos Általános Iskolában. A kezdeményezés valóra váltása széleskörű összefogással megtörténhet, a szükséges jogi, törvényi háttér minden szinten rendelkezésre áll.

– Kutatásom adatai mutatják, hogy a megkérdezett diákok körében igény van a nyelvtanítás bevezetésére.

– Egy szakemberek által végzett átfogó kutatás, és annak eredményei segítségével az érintett felek egy hosszabb távú stratégiát dolgozhatnak ki, pontosan meghatározhatnák azokat a lépéseket, amelyek lokálisan segíthetnék a nyelv megőrzését, fejlesztését.

Hivatkozások

www.adatbazis.mtaki.hu

www.hunra.hu/ira/olah_anna.doc Szegregáció kontra integráció

www.janoshaza.lap.hu

www.vasnepe.hu

www.vasvili.hu/cgi-bin/redaction/page

Bartha Csilla (1999). A kétnyelvűség alapkérdései. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó

Bartha Csilla 2007. Cigány nyelvek és közösségek a Kárpát-medencében Nemzeti Tankönyvkiadó Zrt. Budapest

Forray R. Katalin: Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar Romológia és Nevelésszociológia Tanszék VII. szemeszter, 10. előadás-2005. november 21.

Havas – Kemény – Liskó: A roma tanulók iskolai eredményességének vizsgálata a kutatások tükrében

Schäffer Erzsébet: Péntek délig nyitva van az ég (Nők Lapja 2006. szeptember 6.)

Száraz Miklós György: Cigányok (Budapest, 2007)

Irodalomjegyzék

Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába. Aula Kiadó, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, 1991.

Bartha Csilla (1999): A kétnyelvűség alapkérdései. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó

Bartha Csilla (2007): Cigány nyelvek és közösségek a Kárpát-medencében Nemzeti Tankönyvkiadó Zrt. Budapest

Budai Rózsa: Vonzó mesevilág www.vasnepe.hu
Charles A. Ferguson: Diglosszia. In: Pap Mária – Szépe György (szerk.) Társadalom és nyelv. Gondolat, 1975. 291-320.

Dell Hymes: A beszélés néprajza In: Pap Mária – Szépe György (szerk.) Társadalom és nyelv. Gondolat, 1975. 91-146.

Derdák Tibor – Varga Aranka: Az iskola nyelve idegen nyelv (Kultúra és közösség 1996.)

Forray R. Katalin Pécs: pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar Romológia és Nevelésszociológia Tanszék VII. szemeszter, 10. előadás-2005. november 21.

Havas – Kemény – Liskó: A roma tanulók iskolai eredményességének vizsgálata a kutatások tükrében

Kemény István: A romák és az iskola. Educatio, 1996/1.

Kemény István (1999). A magyarországi cigányság szerkezete a nyelvi változások tükrében. Regio no. 1:3-14.

Keresztes István polgármester: Megújult a jánosházi iskola: janoshaza.lap.hu/

Kiss Jenő: TárDALOM és nyelvhasználat, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995.

Labrie, N: Nyelvpolitika

Lengyel – Navracsics – Szabari – Szépe: Szoviolingvisztika. Budapest – Pécs – Veszprém, 1996.

Oláh Anna esélyegyenlőségi referens: Szegregáció kontra integráció www.hunra.hu/ira/olah_anna.doc

Pálmáin dr. Orsós Anna (2007) A beás nyelv Magyarországon. In: Cigány nyelvek és közösségek a Kárpát-medencében (szerk.: Bartha Csilla). Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 52-70.

Pik Katalin: Roma gyerekek és a speciális iskolák. Educatio, 1992/2: 297-311.

Réger Zita: Utak a nyelvhez. Bp. Akadémiai Kiadó, 1990. vagy Soros Alapítvány és MTA Nyelvtud. Int. 2002.

Ronald Waurdhaugh: Szociolingvisztika. Osiris – Századvég, Budapest, 1995.

Schäffer Erzsébet: Péntek délig nyitva van az ég? Riport. Nők Lapja 2006. szeptember 6.

Szalai Andrea: Szociolingvisztikai szempontok a magyarországi cigánykutatásban. Educatio, 1999. nyár 269-285.

Száraz Miklós György: Cigányok (Budapest, 2007.)

Egyéb felhasznált irodalom

adatbazis.mtaki.hu Jánosháza Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet-Magyar Tudományos Akadémia.htm
Európa Tanács Miniszteri Bizottsága RecChl.2001/sz. Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Chartája
64/2004.(IV.15) Kormányrendelet